

## BĚLEHRAD

1870

... Bůh tě žehnej, Lázo přivozníku,  
ode břehu odraž lodici juž,  
ať tam plujem k Bělehradu městu. —

A JAK KRÁSNĚ STOJÍ ZDE TO MĚSTO! ZROVNA nad stokem dvou velkých řek, chladné Sávy a velebného Dunaje. Zděmi a valy obehnaná koruna jeho vysoko se nese na vystouplé skále, jako strážná věž strmí Bělehrad a hledí přes vojenská sídla Hranice do požehnaných rovin uherských a do kypré Slavonie. Na výboj a odboj je stejně připraven.

Již samo místo srbského sídla vysvětluje celou historii jeho, sahající do dřevních dob, bohatou a krvavou, opěvanou národními písněmi i vzdálených, německých kmenů.\* Bělehrad byl vždycky klíčem k Balkánskému poloostrovu a měl nejružnější pány. Byzantinci, Bulhaři, Uhři zde vládli, pak Rakušané (prapor černožlutý vlál tu za Sigmunda) a mezitím i potom se zde zaskvíval půlměsíc, nejprv co znak Byzantincův, pak Osmanův. „Darol džihad“ — dům náboženské války — nazývají Turci trefně Bělehrad.

Bělehrade, cářeviny hlavo,  
Bělehrade, od Stambulu bráno!

Ta brána Stambulu je dobytá, vrácena Evropě. Moc Turků se zde rozsypala, jak se rozsypala ta krásná bělehradská brána „Stambul Kapu“. Rozpomenuť se konečně národ srbský sám nad sebou a podniknul boj poslední. Již dříve byl dosti se nakrvácel v bojích nescíslných, přec se mu nedařilo, aby byl na delší dobu zprostil se jha tureckého. Bělehrad byl již

---

\*) Vždyť je známa německá národní píseň historická, „Princ Eugen vor Belgrad“, složená nějakým braniborským vojínem. Vídeňáci ji parodovali, jako vše:

Fuer das viele tuerkenmorden  
gab der kaiser ihm den leopoldiorden  
und eine monatliche gratisgage.



hlavou knížetství národního, ale hlava té hlavy, pevnost bělehradská, panující Dunaji i Sávě i krajům, byla stále ještě v rukou osmanských a nenáležela národu. Již náleží. Stopy boje posledního a rozhodného nejsou ještě odstraněny, divně se mísí život nový do života starého. Černé zříceniny trčí na obou svazích. Bílé, lesklé vížky as desíti mešit klidně svítí vzduchem, ale střechy jsou probořeny, vnitřek prázden. Vidíte tamhle tu pobořenou střechu kulatou? V mešitce pod ní sehnali a ohradili se Turci z města, na střechu se vyšinul sám a sám ozbrojený venkovan, prolomil ji a seskočil mezi ně dolů, s jataganem mezi zuby a bambitkami v rukou. Tělo jeho pokryto as padesáti ranami, ale mešitu soudruzi dobyli. Vyjedete-li si ven k Avale, k romantickým těm zříceninám nad lesnatým vrchem, sejdou se kolem vás obyvatelé tamějších vesnic, přijde gjaldáš, zatančí se kolo a mezi diváky ukážou vám hezkého hochu s boдрými očima, ve zcela chudobném šatu — sirotka po hrdinovi, o něhož se nestará nikdo. Ne snad že by sobě národ nevážil hrdin svých! V museu bělehradském stojí venkované s němým obdivem před podobiznou hajduka Velka, s vřelostí pohnutlivou hladí meč, jež Branković zasvětil u Smedereva — ale národ je chud, umřít za vlast smrtí hrdinskou je pouze povinností.

Na mnoha místech pevnosti jsou ještě nápisy z koranu a zůstanou zde na památku. Vedle bývalého státního vězení Nebojse (kulatá věž, v níž seděl také Jefrem, bratr Milošův), stojícího zrovna na krajním výběžku mezi oběma řekami, perou trestanci klidně prádlo vojenské. Turecké předměstí na svahu k Dunaji je pobořeno, zdi kolem bývalých harémků strhány, zahrádky rozšlapány, a mezi ssutinami zahnízdila se cigánská a jiná špinavá orientální luza. Ve městě spatříš jen Turka jednotlivého, přibylého to kupce. Všude zříceniny a všude zas z nich vyrůstající tvary nové.

Staré a nové, národní a cizí mezi sebou, vše se teprv kvasí, nic není ještě urovnáno. Vojsko i co do kroje a tedy způsobem až nerozumným zřízeno dle vzorů cizích, pošta nepravidelná — i roznášení listů svěřeno četníkům! — prohlížení věcí u příjezdu a další pasovní pronásledování nejmrzutější a nejimpertinentnější z celého světa. Náhledy politické rovněž samý



teprv kvas. Nyní čtu o pumě hozené na mladého vládce a vloni jsem viděl, s jakým soucitem v Topčideru, krásném tom parku na břehu Sávy, obstupovali místo, kde před třemi lety byl zavražděn kníže Michal, a jak úctyplně tamtéž v prostém konaku, ozdobeném jen tureckými malbami a šílenou jich perspektivou, uschovávají každou památku na Michala, šátek zbarvený jeho krví, skyvu chleba, ano i — plácačku na mouchy. Společenské poměry rovněž nemohly se posud ustálit. Krásný, bohatě nadaný lid trpěl příliš dlouho a příliš mnoho. Zvláště trpěl lid bělehradský a píseň o Jovanu je skoro pro všechny Bělehradčany typická:

„O Jovane, Beogradjanine,  
za tebe mi Bělehrad leh ohněm!“ —  
„Nechť zahořel — žárem pozahořel!  
Sloužil jsem v něm po tři těžká leta:  
jedno leto za lepu děvojkú,  
druhé leto za vraného koně,  
třetí leto za zbraň běloskvoucí.  
Které leto za dívku jsem sloužil,  
úmorné to bylo hrozné leto,  
žena morová mi dívku vzala;  
které leto za koně jsem sloužil,  
smutně se mi leto ukončilo,  
vlci snědli koně mi vraného;  
které leto za zbraň jsem pak sloužil,  
ono leto bylo hajdučlivo,  
hajduci mi odnesli mé zbraně.“

Říkají mu „dunajská růže“ a skutečně vypadá krásně Bělehrad — „zlatými břehy okován“. Má ale tu čistě orientální zvláštnost, že vypadá krásně jen z povzdálí, turecké hospodářství vtisklo také jemu ráz svůj. Jak vejdem dovnitř — rozvalina, prach, bláto, k zoufání mizerné dláždění, smrduté, nečisté postranní uličky. Když prší, zapáchá vše jako namoklý hnůj a stokami valí se shnilá sláma. Toho osmanského dědictví bohdá brzy se Bělehrad zprostí. Národ vzroste, s ním hlavní město jeho. Vždyť má Bělehrad polohu až k závidění



šťastnou! Je jakoby srdcem dunajských krajů, a jen až bude více žil přinášejících čerstvou krev, rozbují život kouzelně rychle. Scházejí jen ještě železnice, aby se rozpoutalo bohatství krásné země a odevřel i sblížil ostatní svět. Obchodem, v němž má Srb štěstí a uznání hodnou příčinlivost, hlavní se stane změna. Posud měl obchod málo pomůcek, železnice žádné, silnic také ještě ne všude dostatek. Na lučinách za Bělehradem vidíš celé karavany soumarů, jako u světoznámého mostu za Smyrnou karavany velbloudů. Nyní čítá se v Bělehradě ke 40.000 obyvatelů, čísllice se zakrátko zdvojnásobní.

Již se to obří mládě hýbe. Na všech koncích se tu kopá, reguluje a přestavuje. Šindelové střechy baráků se strhují. Ulice se vyrovnávají — posud je tu jediná ulice zcela upravená, vedoucí kolem knížecího konaku. Náměstí se vyměřují — posud bylo náměstí jediné, kalameidan, strategicky předepsaná to, v polokruhu rozložená a nyní již částečně stromky posázená prostora mezi městem a pevností. Pěknější budovky soukromé vyrůstají jedna po druhé, obstojné hostince se množí. Veřejných krásných budov ovšem ještě málo. Škola a zároveň museum vystaveny vzornou obětovností jednotlivcovou; dosti pěkné a uvnitř rozložitě divadlo, v němž jsem seznal dvě dobré síly mužské, a nabyl přesvědčení, že neučení se úlohám musí tam míti od nás; příjemný, ale neknížecí konak. Úřady jsou posud v místnostech neúhledných a špinavých.

Vším tím proudí život pestrý, jižně veřejný, smíšený ze všech možných „lidských bylinek“. Bazar je se svými povýšenými budkami a otevřenými krámkou podoben bazarům menších tureckých měst, krámy nebohaty, kavárny čistě po turecku zřízeny, tedy nečisty. Zdivočilých pouličních psů, zděděných po Turcích, valně ubývá. Fiačkři po velkoměstsku drkotají přes nebezpečné dláždění a po maloměstsku přebíhají ulicemi dobře chovaní štětinači.

Postavme se na chvíli do hlavní třídy, zároveň tržiště. Kluci právě se loudají do školy, dovádějí, a každý okamžik slítne některému fez s hlavy. Vážným krokem přecházejí četní, černě odění popi, s řeckou kulatou čapkou na hlavách. Mouřenín nese lopatu na rameně, jde do díla; syn habešských hor



zde nádeniči. Vodař se soudkem pokřikuje a nabízí do vody „slada“, chutného ovocného závaru. Ženštiny nosí v krásně tvořených amforách na hlavě vodu domů. Pěkný štíhlý chlapík přijíždí na malém tureckém koni; v jeho pasu jsou dvacetery věci, jatagan, bambitky, dýmka, sáček, nože atd. Pěší muž, v národním ovšem kroji, jakož zde všichni, nakupuje sílu potravin a rozděluje sprovázejícím ho vojákům, aby nakoupené nesli si do kasáren — je to „robiáš“ či trestanec, ale bez pout.

Jsou tu prodavači a prodavačky. Ženské mají rozmanité, ale vždy malebné frizury, někdy vlasy upraveny do sedla, někdy do věnce, s dýnkem ze samých penízů složeným na šíji. Často také kryje hlavu fez, ovinutý šatem nebo prostý. Roucho splývá v dlouhých rízách, ňadra jsou zcela rozhalena. Odhánění plodů je prý zde jižním zlovykem. Prodavači, vesměs mužné, pěkné postavy, drží kohouty nebo jehňata pod ramenem. Hlavními předměty tržními jsou zde cibule, tvaroh, štovík, saláty, semena, boby, lůj, uzenina, chléb, uzenky. A „všechno ostatní“, střevíce, sáčky na peníze, trepky, řemení, náčiní řemenářské, kolářské a kovářské pro domácí potřebu. Zcela nový vozík, sotva okovaný a nenatřený, a v něm sedí zhotovitel a má k posluchačstvu dlouhou řeč, o každém kuse zvlášť. Hned vedle rozložilo se několik vetešníků; jeden z nich nemá nic jiného než hlíněný krajáč a v něm as deset vařeček a dřevěných lžic. Jiný je antikvářem. Má na stolku as padesát knih beze vší ceny a v dvacíti jazycích; mimo literaturou zanáší se také správkami a právě přišívá jakémus kolohnátu na loket záplatu.

Vidíš zde nejrozmanitější postavy — jen žádného žida, žid mezi Srby nepochodí.